

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIGA OT SO‘Z TURKUMINI TUSHUNTIRISHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH

Nuriddinova Azizaxon Bahromjon qizi

Namangan davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ot so‘z turkumini o‘rgatishda innovatsion metodlardan foydalanishdagi bir nechta usullar kesimi bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: metod, didaktika, kreativ fikrlash, interfaol, to‘rt kompetetsiya, pedagogika.

ABSTRACT

This article describes a section of several methods of using innovative methods in teaching nouns to elementary school students.

Key words: method, didactics, creative thinking, interactive, four competencies, pedagogy.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описывается раздел нескольких приемов использования инновационных методов в обучении учащихся начальной школы именам существительным.

Ключевые слова: метод, дидактика, творческое мышление, интерактив, четыре компетенции, педагогика.

Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida o‘qitishning zamonaviy metodlari keng qo‘llanilmoqda. Bu usullar o‘qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga va darslarni qiziqarli tashkil etishdagi muhim jarayonlardir. Ta‘lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik(o‘qitish, ta‘lim berish) vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi. O‘qituvchi dars jarayonida an‘anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, yangi innovatsion texnologiyalarni ham qo‘llashi, bugungi kundagi eng dolzarb masalalardan biridir. Har qanday jarayon harakatdir, moddiy dunyodagi narsalar yoki hodisalarning asta-sekin o‘zgarishidir. O‘qitish jarayoni ham yosh avlodda aqliy kuchlarni rivojlantirishga va axloqiy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan harakatdir. Biz o‘qitish jarayonini qanday tushunamiz? O‘qitish jarayoni - qituvchining va u rahbarlik qiladigan o‘quvchilarning ularda aqliy qobiliyatlarni o‘stirish, dialektik dunyoqarash asoslarini tarkib toptirish va hayotga tayyorgarlikni amalga oshirish

maqsadida bilim, ko'nikma va malakalar tizimini ongli hamda puxta o'zlashtirishga qaratilgan ilmiy asosdagi ishlarning majmuyidir. Maktabdagi o'qitish jarayoni qandaydir tasodifiy va, ayniqsa, pedagogning xususiy fikridan kelib chiqadigan narsa emas. O'qitish jarayoni bilish nazariyasi asosida tarkib topadi va jamiyatning rivojlanish qonuniyatlaridan kelib chiqadigan talablarni aks ettiradi. Ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohatlardan ko'zlangan maqsad, eng avvalo, barkamol avlodni tarniyalab voyaga yetkazshdir. Zeroki, O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti takidlaganlaridek: Eng avvalo, bizning ta'lim tizimga bo'lgan munosabatimizni ham tubdan o'zgartirish kerak. Ta'lim islohoti bizni demokratik o'zgarishlar, yangi jamiyat barpo etish yo'lidan dadil yetaklovchgi, barchamizni harakatlantiruvchi ichki kuch bo'lmog'i zarur. Har birimizga besh barmoqdek, eskicha aytganda, to'qqiz puldek ayon bo'lsinkim, ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib, odamlar ongini, demakki, ularning turmush tarzini ham o'zgartirish mumkin emas. Ta'lim tizimida innovatsiya deganda, ta'lim maqsadi va mazmuniga yangilik kiritish, yangicha yondashish, pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish jarayoni tushuniladi. Bu kabi texnologiyalardan dars jarayonida foydalanishning o'ziga xosligi shundaki, o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati orqali amalga oshiriladi. Hamda darsning barcha o'quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli bo'lishini ta'minlaydi. O'rganuvchi bu jarayonda o'yinlar orqali ta'lim olib, o'qib o'zlashtirganini ham sezmay qoladi. Ma'lumot sifatida shuni aytib o'tish joizki, darslar didaktik o'yinlar orqali tashkil etilganda, bolalarda aqliy, ahloqiy, jismoniy va estetik jihatdan rivojlanish jarayonlari jadallashadi. O'yin orqali barcha psixik jarayonlarni, shaxsning shakillanishiga, bolaning rivojlanishi uchun alohida sharoit yaratiladi. Bugungi kundagi "2022 - 2026 - yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dastur" asosida ishlangan va ta'lim berilayotgan boshlang'ich sinflardagi "Ona tili va o'qish savodxonligi" darsliklarimizda ham o'quvchilarni kreativ fikrlashga undaydigan innovatsion metodlardan foydalanishga katta e'tibor qaratilgan. Kreativ fikrlash bugungi ta'limning asosiy vazifalaridan biridir. Bu esa o'quvchilarda kelgusida muaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishdir. Aniqroq qilib aytganda, bugungi o'quvchi kelajakda hozirda hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarga yangicha yechimlar topishi, tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi. Yosh avlodga shu yondashuvlar asosida bilim berishga bugungi o'qituvchi ham tayyor turishi kerak, albatta. Ot mavzusini o'rganish tizimi maqsadga yo'naltirilgan jarayon bo'lib, bunda shu so'z turkumning umumlashtirilgan ma'nosi va grammatik belgilari aniq izchillikda, bir-biri bilan ilmiy asoslangan bog'liqlikda o'rganiladi. Maqola davomida biz, yuqorida aytib o'tganimizdek, 4-sinf o'quvchilariga ona tili fanida yoritilgan, ot so'z turkumini

o'rgatishdagi muhim mavzulardan hisoblangan, otlarning ma'no turlari va otlarda kelishik qo'shimchalari mavzularini tushuntirishdagi innovatsion metodlardan hisoblangan to'rt kompetetsiyadagi ma'lumotlarga ega bo'lishimiz, mumkin. Hamda bu usullar orqali darslarni tashkil etish, darslarning samaradorligini oshirishiga, darslarni qiziqarli tashkillanishiga va o'quvchilarni kreativ fikrlatishga undaydi.

Boshlang'ich sinflarda ot so'z turkumini o'rgatish vazifalari quyidagilar:

- 1) "ot" haqidagi grammatik tushunchani shakllantirish;
- 2) kim? so'rog'iga javob bo'lgan (shaxs bildirgan) otlardan nima? so'rog'iga javob bo'lgan (narsa, hayvon, faoliyat-jarayonlarni bildirgan) otlarni farqlash ko'nikmasini hosil qilish;
- 3) kishilarning familiyasi, ismi, otasining ismi, hayvonlarga qo'yilgan nomlar va geografik nomlarni bosh harf bilan yozish ko'nikmasini hosil qilish
- 4) otlarda son(otlarni birlik va ko'plikda qo'llanishi) bilan tanishtirish;
- 5) otlarda egalik qo'shimchalari bilan to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish;
- 6) o'quvchilarda otlarda kelishik qo'shimchalari va otlarni kelishik qo'shimchalari bilan turlanishi haqida malaka hosil qilish;
- 7) o'quvchilar lug'atini yangi so'zlar bilan boyitish va ulardan nutqda aniq, o'rinli foydalanish malakasini o'stirish;
- 8) so'zlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirishni bilish.

4-sinf o'quvchilariga ot so'z turkumini yoritishdagi mavzular kesimi shuki, ot so'z turkumining ma'no turlarini takrorlash, otlardagi egalik qo'shimchalari, ko'plikdagi otlarning turlanishini o'rgatish, har bir kelishikning xususiyatlarini alohida o'rgatish va u bilan bog'liq holda kelishik qo'shimchalarining yozilishi haqida tushunchalar berish hamda ot yasovchi qo'shimchalar kabi mavzularni tushuntirish. Bizning dastlabki vazifamiz o'quvchilarga otlarning ma'nosiga ko'ra turlarini haqidagi tushunchalarni yodga oldirishdan iboratdir. Bu quyidagicha amalga oshadi:

Otlar ma'nosiga ko'ra atoqli va turdosh otlarga bo'linadi. Bir turdagi predmet, shaxs va hodisalarni alohida nomlab ko'rsatadigan otlar atoqli otlar deyiladi. Atoqli otlarga quyidagilar kiradi: kishilarning ismi, sharifi va taxallusi (A'zam, Alisher Navoiy), hayvonlarga atab qo'yilgan nomlar (Mosh, Olapar), joy nomlari (Toshkent, Beshariq), tashkilot va muassasa nomlari (Qo'qon Universiteti, "Lazzat" oshxonasi), tarixiy nom va bayram nomlari ("Navro'z" bayrami, Mustaqillik kuni), kitob, gazeta, jurnal va kino nomlari ("O'tkan kunlar" asari, "G'uncha jurnali", suv havzalari va inshoot nomlari(Orol dengizi, Amudaryo), planeta, yulduz, sayyoralarning nomlari (Yer, Yulduz, Mars), yuqori mansab nomlari (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti) shular jumlasidandir. Atoqli otlar bosh harflar bilan yoziladi. Va bu atoqli otlar nomlar deb yuritiladi. Bir turdagi predmet, hodisalarning umumlashtiruvchi nomini bildirgan

otlar turdosh otlar deyiladi. Turdosh otlarga quyidagilar kiradi: aniq otlar (daftar, qalam, stol, muzqaymoq), mavhum otlar (baxt, bolalik, quvonch) kabi. Turdosh otlar guruhiga kiruvchi soʻzlarni otlar deb yuritimiz. Maʼlumot sifatida shuni ham aytib oʻtish joizki, oʻquvchilarga sifat, feʼl va boshqa soʻz turkumidan yasalgan mavhum maʼnodagi (yaxshilik, goʻzallik, ishonch, qoʻrqinch, tayanch) kabi soʻzlar ham ot soʻz turkumiga mansub ekanligini haqida maʼlumotlar berish, muhim jarayondir.

Oʻquvchilarga kelishik qoʻshimchalarini oʻrgatishda quyidagi rejaga asoslanib oʻrgatsak, oʻquvchilar ongida kelishiklar mavzusida tartibli maʼlumotlar hosil boʻladi:

- kelishikning grammatik maʼnosi;
- soʻroqlari;
- qoʻshimchasi;
- gapdagi vazifasi.

Otlardagi -ning, -ni, -ga, -da, -dan qoʻshimchalari kelishik qoʻshimchalaridir. Otlarda oltita kelishik bor.

Bosh kelishik shakli. Bosh kelishikning xususiyatlarini oʻrganish mobaynida, oʻquvchilarga otning kelishik qoʻshimchasi yoʻq holati bosh kelishik hisoblanishi, bosh kelishikdagi ot boshqa soʻzni oʻziga tobe qilishi, kim? nima? kimlar? nimalar? soʻroqlariga javob boʻlishi, gapda ega vazifasida kelishi haqida koʻnikmalar hosil qilinadi. Lugʻatlarda otlar bosh kelishik shaklida berilishi va bosh shakl deb yuritilishi tanishtiriladi.

Qaratqich kelishigi shakli. Biz qaratqich kelishigi mavzusida oʻquvchilarga quyidagilarni tushuntirishimiz kerak: Qaratqich kelishigida turlangan ot biror obyektga qarashlilik maʼnosini bildiradi. Gaplarda boshqa otlarga bogʻlanadi. U boʻlangan ot egalik qoʻshimchasi bilan qoʻllanadi (stolning oyogʻi, oʻquvchilarning sumkasi, xonaning burchagi kabi) .-ning qoʻshimchasi bilan qoʻllanadi Qaratqich kelishigidagi soʻz kimning? nimaning? kimlarning? nimalarning? baʼzan qayerning soʻroqlariga ham javob boʻlishi mumkin. Gapda ikkinchi darajali boʻlak vazifasida keladi.

Tushum kelishigi shakli. Tushum kelishigidagi turlangan ot harakatni oʻziga olgan shaxs, narsa maʼnosini bildiradi. Gapda doimo feʼlga bogʻlanadi va -ni qoʻshimchasi bilan qoʻllanadi. Kimni? nimani? kimlarni? nimalarni? baʼzan qayerni? va qayerlarni? soʻroqlariga javob boʻladi. Gapda ikkinchi boʻlak vazifasini bajaradi. Shunday qilib, boshlangʻich sinflarda ot mavzusi yaxlit holda oʻrgatiladi. Uni oʻrgatish oʻquvchilar shu soʻz turkumining belgilarini, vazifasini oʻzlashtirishga hamda kelishik qoʻshimchalarini toʻgʻri yozish koʻnikmasini shakllantirishga qaratilganidir. Ushbu jarayonlarni oʻrgatishda yuqoridagi kabi interfaol usullardan foydalanib darslarni tashkil etish, dars samaradorligini oshiradi, har bir oʻquvchilarning qiziqishini orttiradi va diqqatlarini jamlaydi, ularda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq

sharoitiga mos ravishda ogʻzaki va yozma shakllarda toʻgʻri, ravon ifodalash kabi koʻnikmalarni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Raxima Mavlanova Nargiz Raxmankulova. Boshlangʻich taʼlim pedagogikasi boshlangʻich taʼlim pedagogikasi, innovatsiya va intergatsiya. Toshkent« Voris-Nashriyot » 2013.
2. I.A.Karimov. Barkamol avlod – Oʻzbekiston taraqqiyotining poydevori.- T: “Sharq”, 1998, 9-bet.
3. S. Matchonov, H. Bakiyeva, X.Gʻulomova, Sh.Yoʻldosheva, G.Xolboyeva. “Boshlangʻich sinflarda ona tilni oʻqitish metodikasi” 131-142-b (Toshkent-2021).
4. ” Grosheva I.V, Djanpeisova G.E, Mikailova U.T, Kenjabayeva Z.A. “Oʻyinlar orqali taʼlim olish (Toshkent-2020).
5. R. Ikromova, X. Gʻulomova, Sh. Yoʻldosheva, D. Sodmonqulova. 4- sinf ona tili darsligi.